

AZ ISKOLÁZÁS SZABADSÁGÁNAK EURÓPAI FÓRUMA

Vekerdy Tamás A SZABAD ISKOLA ÉS AZ ÁLLAM

1989 márciusában a Budapest fölötti Dunakeszi kavicsos dunapartján sétáltunk *Eginhard Fuchs* úrral, nagy fák alatt, néztük a szárcsákat, a vadkacsákat, és én arról panaszkodtam, hogy jóllehet Magyarországon a szülők és a szakemberek egy körének sikerült elérnie éppen az előző év végén, hogy állampolgári kezdeményezésből létre jött óvodát és iskolát nyithassanak a Budapest melletti Solymáron – Waldorf-óvodát és Waldorf-iskolát – a Művelődési Minisztérium és azon belül is a miniszterhelyettes, *Gazsó Ferenc* személyes támogatásával, de komoly gondok vannak a pénzszerzés körül.

Miért?

Előjáróban még talán annyit, hogy amikor ez a beszélgetés folyt, az óvoda már megnyílt egy átalakított házban, 1989. január 9-én és az iskola éppen szerveződőben volt (majd meg is nyílt ugyanazon év szeptember 4-én a solymári Művelődési Ház kölcsönkapott és a szülők által átalakított szobájában).

Hogy a dolgok hogyan függenek össze: az óvodául bérelt ház átépítését *Makovecz Imre* és tervezőirodája végezte ingyen és ők vezették a szülők által kivitelezett átépítési munkálatokat is. *Eginhard Fuchs* pedig úgy került Budapestre, hogy *Makovecz Imréhez* érkezett, hogy Wittenben vele terveztesse a Waldorfpedagógiai Intézet továbbépítését, színházteremmel való bővítését... – Es: amikor a dunaparti beszélgetés folyt *Gazsó Ferenc* már lemondott volt miniszterhelyettesi tisztségéről mondván, hogy „dilettánsokkal nem lehet együtt dolgozni” – s ezen valószínűleg az akkori minisztert is értette.

De térjünk vissza az eredeti kérdéshez: miből adódtak gondjaink? A fentiekhez még azt is hozzá kell tennünk, hogy a solymári Nagyközségi Tanács minden erejével – sőt sokszor erőn felül is – *támogatta* az állampolgárok kezdeményezéseit. 7 millió forint értékű telket adományozott az óvodát és az iskolát életrehívó alapítványnak óvodaépítés céljára, s egy még nagyobb, mintegy 20 millió forintos telket iskolaépítés céljára akart átadni, de ehhez előbb a telek tulajdonosi viszonyait kellett tisztáznia.

Ha tehát a minisztérium – a *Gazsó Ferenc* helyébe lépő új miniszterhelyettes *Kelemen Elemér* is! – támogatta az állampolgárok kezdeményezését, s ugyanezt tette a helyi hatóság is, akkor miért küzdött pénz-problémákkal az óvoda és az iskola?

Ennek magyarázata a következő: a pénz nem a helyi hatóságnál és nem is a minisztériumnál volt, hanem „középszinten”, a megyei hatóságoknál, a megyei tanácsnál. (Így volt ez akkor, azóta a helyzet természetesen megváltozott – a rendszer megváltozásával együtt.)

A megyében pedig az úgynevezett közép-kaderek ültek, akik eredetileg a pártközpont által vezetett többség hűséges kiszolgálói voltak – és az alájuk vetett hivatalok kemény rabtartói – miután azonban az országos főhatóságok függetlenedni kezdtek a pártközponttól, e közép-kaderek – továbbra is párthűségben, hűségben a központhoz – most már „felfelé” is harcot indítottak. És mindent megtettek, nemcsak az állampolgári kezdeményezések ellen, hanem az állami iskolák liberalizálása, a tanári szabadság megvalósítása ellen is. A solymári tanácsot megfenyegették, hogy *ne merje támogatni* a minisztériumi engedély ellenére sem a Waldorf-kezdeményezéseket, és ugyanakkor, velünk tárgyalva, folyamatosan „támogatást” ígértek, de persze soha nem adtak. (Arra is kísérletet tettek, hogy fenyegetéseiket letagadják, de ez a helybeli tanácsi vezetők derekassága miatt nem sikerült.)

Magyarországon akkor még az volt a helyzet, hogy csak az állam tarthatott fenn iskolát – néhány, külön szabályozott egyházi középiskola fenntartásától eltekintve. Ennek a szabályozásnak az áttörését tette lehetővé számunkra – s egy másik, pedagógusoktól, Horn Györgytől és barátaitól kiinduló kezdeményezés számára – *Gazsó Ferenc*, amikor azt ajánlotta, hogy *létesítsünk alapítványt*, melybe lépjen be egy állami hatóság, esetünkben a solymári Tanács s így megalapíthatóva lesz az iskola.

Eginhard Fuchs helyzetleírásomat hallgatva a következőt vetette fel: szervezzünk egy nemzetközi konferenciát, itt Budapesten, amelyik az *iskolák állami finanszírozásának a kérdésével foglalkozna, kiemelve az iskolák egyenlő finanszírozásának fontosságát az iskolázás szabadsága és egyenlősége megvalósulása szempontjából.*

Ezt nagyszerű ötletnek tartottam – annál is inkább, mert már küszöbön állt az új magyar szabályozás (a minisztériumban bekövetkezett személycserék következtében is) amely lehetővé tette nem állami iskolák megindítását is, ezt azonban *olyan anyagi feltételekhez kötötte* – például: egyéves működési költség előzetes letétbe helyezése – melynek az állami iskolák sem tudtak volna megfelelni. Ugyanakkor e szabad iskolák egyenlő vagy közel egyenlő finanszírozását *nem garantálta.*

Fuchs úr hazautazott Wittenbe s ott megtanácskozta a dolgot barátaival, *Johannes Kiersch* úrral, a Waldorfpedagógiai Intézet alapító tanárával, *Christoph Gögelein* úrral, a jelenkori kérdések antropozófiai akadémiajának alapító tagjával, *Nana Göbellel*, a Freunde der Erziehungskunst munkatársával és másokkal. Kiderült, hogy *Nana Göbel* és *Christoph Gögelein* már egy idő óta terveznek valamiféle *kelet-nyugati* konferenciát az iskolázás, a pedagógia kérdéseiben s azt javasolták, hogy tágítsuk ki a problematikát. Ne csak a finanszírozás kérdéseiről beszéljünk, hanem *tágabban* a

szabad iskola és az állam viszonyának problémáiról.

A *bonni Heinrich Böll alapítvány* is érdeklődést mutatott a téma iránt, s vállalta egy efféle kollokvium finanszírozását, de csak akkor, ha ez Németországban kerül megrendezésre. Így tevődött át az első kollokvium színhelye *Budapestről Wittenbe*.

S 1989 novemberében – 27 és 30-a között – összeült az első kollokvium, melynek szervezői voltak a witteni Waldorfpedagógiai Intézet, a budapesti Iskolafejlesztési Központ, a jelenkor kérdéseinek bochumi antropozófiai akadémiaja, a stuttgarti Freunde der Erziehungskunst és a bonni Heinrich Böll Alapítvány.

Eredetileg húszegynéhány ember összehívását terveztük. Ezt a számot hamarosan 33-ra kellett emelni, 42-nél végleg lezártuk a jelentkezési lehetőségeket, – és végül 56-an voltunk. Kelet-Európából a magyarokon kívül észt, horvát, lengyel, orosz és örmény résztvevők voltak – hiszen a többi „népi demokrácia” még állt, s a Szovjetunióbeli résztvevők is csak kerülő utakon juthattak ki. De az utolsó pillanatban beestek a falat éppen ledöntő kelet-németek is. Nyugat-Európát a Német Szövetségi Köztársaságon kívül ezen a találkozón Nagy-Britannia, Svájc és Svédország állampolgárai képviselték. Persze, mindezt még így is rosszul mondom – hiszen itt *nem államok képviselői* találkoztak, hanem különböző államokból érkezett *szabad állampolgárok*, akik csak *önmagukat* vagy az általuk művelt *pedagógiai irányokat* képviselték. Kezdetből fogva az volt a célkitűzésünk, hogy kitérjünk és folyamatosan nyitva tartjuk a kollokvium kereteit *minden szabad pedagógiai kezdeményezés felé*. Már az első találkozón képviselve volt a Freinet pedagógia, a globális pedagógia, a magyarországi alternatív kezdeményezések – mint Horn György alternatív közgazdasági gimnáziuma, vagy Winkler Márta személyiségfejlesztő iskolája és Zsolnai József nyelvi-kommunikációs kísérlete illetve a képességfejlesztő iskola kiépítése érdekében folytatott kutatása. Ez a kör – ugyanúgy mint a résztvevő nemzetek köre – minden kollokviumon tovább bővült és, mint ez még előre látható, bővül a jövőben is.

Az első találkozón az egybegyűltek vizsgálták a *szabad iskola* történelmi előzményeit, jogi és finansziális feltételeit, antropológiai és filozófiai megalapozottságát és szükségességét. Beszámolókat hallgattak meg konkrét esetekről, ezen belül az angliai helyzetről, a magyar tapasztalatokról, és a nyugatnémet problémákról. (Külön is ki kell emelnünk Manfred Borchert és Ingo Krampen beszámolóját a bochumi szabad iskola ötéves pereről és kálváriájáról, mely az iskola és a szülők győzelmével végződött.) Vizsgálták a kollokvium résztvevői az európai oktatási törvények lehetőségeit és alternatívát dolgoztak ki a megfogalmazás előtt álló észt oktatási törvény számára. S végül elhatározták, hogy a következő kollokviumon – ha addigra az előmunkálatok ezt lehetővé teszik – kimondják *az iskolázás szabadsága Európai Fórumának megalakulását*. Egyben felkérték a magyar küldöttséget, hogy ha lehetséges, tegye lehetővé, hogy a következő találkozóra *Magyaror-*

szágon kerülhessen sor – abban az országban, amelyik a keleti tömbből a legnagyobb lépést tette az iskolázás szabadságának megvalósítása felé.

A második kollokvium ennek megfelelően a *magyarországi Velencén* ült össze – költségeit a magyar Művelődési Minisztérium vállalta magára – és 1990. május 14-től 19-ig ülésezett, 89 résztvevővel, akik 12 európai országból érkeztek. Itt már jelen voltak cseh, és román barátaink is, nyugatról pedig osztrákok, és hollandok csatlakoztak a már előzőekben is résztvevőkhöz. A plenáris üléseken a résztvevők áttekintették az európai közösség oktatási törvényeinek alapkonceptióit és a pluralisztikus iskolarendszer jogi és pedagógiai konzekvenciáit. Ezen kívül három munkacsoport dolgozott, melyek *jogi, tanárképzési és öngazgatási* problémákat vitattak meg.

A harmadik kollokvium ismét Wittenben ült össze 1990. november 26-tól november 29-ig és a Velencén megkezdett munkát folytatva előkészítette az 1991. évi helsinki találkozót, melyen az északi államok és a szovjet tagköztársaságok fokozott részvétele várható. Bár a harmadik kollokviumot a rendezők szűkebb körű munkamegbeszélésnek szánták, a résztvevők köre mégis tovább bővült, mind az újonnan megjelent kollégákat, mind az általuk képviselt országokat és pedagógiai irányzatokat illetően.

Terveink szerint a Fórum rendszeresen *nyomon követné Európában az iskolázás szabadságának alakulását* – az emberi jogok egyetemes nyilatkozatának és az Európa Parlament idevonatkozó állásfoglalásainak megfelelően – és *évi jelentésekben* számolna be ez állampolgári jog alakulásáról az európai államokban.

Ezen kívül: résztvevői közös elméleti és gyakorlati munkákat végeznének a fenti témakörben, melyeknek eredményeit ugyanúgy publikálnák, mint az egyes országokra vonatkozó kutatásaik eredményeit.

Azt reméljük, hogy hamarosan – a dél-európai államok csatlakozásával is – valóban *egész Európát behálózó Fórumná* szerveződhetünk, mely *levelezési és informatív titkárságot* is tud majd működtetni, hogy *gyorsan és hathatósan* reagálhassunk az iskolázás szabadságát érintő kihívásokra, korlátozásokra, vagy más jogtalan fellépésre. 1991.